

Paweł Popieliński (Warszawa, Polska)

UWARUNKOWANIA PRAWNE I SPOŁECZNE SINTI I ROMÓW W RFN W PRZESZŁOŚCI I TERAŹNIEJSZOŚCI

Celem artykułu będzie ukazanie uwarunkowań prawnych i społecznych Sinti i Romów w RFN w ubiegłym oraz teraźniejszym stuleciu. Autor skupi się głównie na ostatnich dekadach ubiegłego wieku oraz współczesnych latach. Wyjaśni meandry uzyskania przez Sinti i Romów statusu mniejszości narodowej w RFN, przedstawi jak przebiega ich proces integracji społecznej, z jakimi problemami społecznymi zmagają się od lat, a zwłaszcza w jaki sposób są oni postrzegani wśród niemieckiego społeczeństwa. Najpierw jednak autor ukaże, na czym polega różnica między Sinti a Romami.

1. SINTI I ROMOWIE – RÓŻNICE W NAZEWNICTWIE

Kwestia związana z samoidentyfikacją społeczności romskiej w Republice Federalnej Niemiec jest bardzo skomplikowana i wykracza poza określenia „Cygan” czy „Rom”. Niektóre europejskie grupy romskie (cygańskie) np. niemieccy Sinti oraz francuscy i belgijscy Manusze nie identyfikują się z nazwą Romowie, niemniej jednak godzą się być objęci nazwą „Cyganie”. Wraz z Romami określani są wspólnym mianem „Cyganów”, choć jest to nazwa, która od czasu II wojny światowej w zasadzie ma wydźwięk pejoratywny¹.

¹ Ponadto w zachodniej części Europy termin „Gypsies” stał się synonimem koczowniców, ludności wędrującej, migrującej, podczas gdy w jej centralnej części i wschodniej termin „Cyganie” w licznych odmianach oznaczał i często do dnia dzisiejszego oznacza – grupy o niskim statusie, społecznie podporządkowane, marginalne i zubożałe. W rasistowskiej terminologii istniało pojęcie „Cygan”, tym samym termin ten ma konotację z dyskryminacją tej społeczności w okresie istnienia III Rzeszy i przez to też jest nacechowany negatywnie.

Sinti są grupą pokrewną Romom i pochodzą, tak jak Romowie, z Półwyspu Indyjskiego. Posługują się dialektem północno-zachodniej gałęzi języka romskiego. Stanowią część narodu romskiego. Sinti pojawili się w Europie w XV w., zwłaszcza na terenie dzisiejszych Niemiec i Francji². Nazwa – niemieccy Sinti i Romowie – określa Sinti, którzy stanowią część narodu romskiego, mieszkającego od 600 lat w niemieckojęzycznych krajach; oraz Romów, których przodkowie przybyli z Europy Wschodniej na terytorium niemieckie. Wszyscy oni posiadają niemieckie obywatelstwo i są prawnie uznaną mniejszością narodową w Niemczech. W Niemczech Sinti stanowią zdecydowanie większą grupę niż niemieccy Romowie (nie licząc współcześnie przybyłych Romów z Europy Wschodniej oraz z Półwyspu Bałkańskiego). Szacuje się, że w dzisiejszych Niemczech żyje 60 tysięcy niemieckich Sinti oraz 10 tysięcy niemieckich Romów³. Większość tej zbiorowości (szacuje się, że 2/3) jest wyznania rzymsko-katolickiego.

Poza niemieckimi Sinti i Romami, żyjący od wielu pokoleń na terenie dzisiejszych Niemiec, w RFN, są także Romowie, którzy w ostatnim ćwierćwieczu przybyli do tego państwa z Europy Środkowo-Wschodniej i Półwyspu Bałkańskiego. Należy zaznaczyć, że stanowią oni w tym kraju mniejszą grupę niż niemiecka zbiorowość Sinti i Romów. Ocenia się, że cała społeczność romska żyjąca w Niemczech liczy ok. 120 tysięcy osób⁴. Na tej podstawie w przybliżeniu można określić przybyłą grupę romską jako uciekinierów lub migrantów do pracy na ok. 50 tysięcy osób⁵. Dokładna liczba tej zbiorowości jest trudna do obliczenia ze względu na jej mobilność, pracę na czarno oraz niemeldowanie się w urzędach.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE SINTI I ROMÓW W RFN

Ludzie, którzy przeżyli romski Holokaust, wracając po zakończeniu II wojny światowej do swoich miejscowości byli w większości przypadków źle przyjmowani przez niemieckich mieszkańców i uznani za niepotrzebnych

² Więcej na ten temat patrz: Angus M. Fraser, *Dzieje Cyganów*, PIW, Warszawa 2001 oraz Katrin Reemtsma, *Sinti und Roma: Geschichte, Kultur, Gegenwart*, Beck, München 1996.

³ Zob. Romani Rose, *Sinti und Roma als Bürger dieses Staates. Eine Minderheit zwischen politischer Anerkennung und alltäglicher Diskriminierung* [w:] Kurt E. Becker (red.), *Minderheiten in Deutschland. Assimiliert, integriert, diskriminiert?*, Worms-Verlag, Worms 2011, s. 78.

⁴ Reinhard Marx, *Roma in Deutschland aus ausländerrechtlicher Sicht*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, 2011, nr 22–23, s. 41.

⁵ Por. Daniel Strauss, *Zur Bildungssituation von deutschen Sinti und Roma*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, *op. cit.*, s. 48.

członków lokalnej społeczności⁶. Przez szereg lat społeczność romska, zgodnie z zachodnioniemiecką polityką państwa, traktowana była jako grupa społeczna, a nie mniejszość.

W połowie lat 50. XX w. Sinti i Romowie oczekiwali od państwa niemieckiego uznania ich jako ofiar niemieckiego ludobójstwa. W 1956 r. Trybunał Federalny odrzucił ich skargę i zdecydował o wyłączeniu ich spod przepisów o odszkodowaniach dla ofiar prześladowań nazistowskich. Orzeczenie trybunału przyczyniło się do mobilizacji tej społeczności, niemniej jednak po wojnie niemieccy Sinti i Romowie musieli walczyć kilka dziesiątek lat o uznanie przez państwo niemieckie ludobójstwa dokonanego na nich przez nazistów. W zasadzie ludobójstwo Sinti i Romów było, albo pomijane, albo marginalizowane i pozostawało w cieniu Holokaustu Żydów.

W 1956 r. utworzono pierwsze stowarzyszenie tej społeczności w Niemczech pod nazwą: 'Zjednoczenie Prześladowanych przez Reżim Narodowo-socjalistyczny Pochodzenia Nieżydowskiego' (Vereinigung der Verfolgten des NS-Regimes nichtjüdischer Abstammung). Jego założyciele byli członkami grupy Sinti – Vinzenz Rose, Oskar Rose oraz znany w okresie międzywojennym bokser, Jakob *Johnny* Bamberger. Do stowarzyszenia należeli głównie niemieccy Sinti. W roku 1958 niemieccy Romowie utworzyli własną organizację: 'Międzynarodową Komisję Prawną Cyganów' (Internationale Zigeunerrechtskommission), która stawiała sobie za główny cel zjednoczenie wszystkich Cyganów w RFN. W rzeczywistości stała się ona reprezentacją tylko Romów.

W latach 70. XX w. działacze niemieckich Sinti i Romów zaczęli domagać się praw dla swojej społeczności. Na początku 1970 r. powołano do życia: 'Związek Sinti Niemiec' (Verband der Sinti Deutschlands). W tym dziesięcioleciu, kiedy to istniała moda na karawaning, związek ten prowadził akcję przeciwko dyskryminacji społeczności romskiej na wielu parkingach w Niemczech, na których to wisiały tabliczki zakazujące parkowania samochodów z przyczepami kempingowymi, prowadzonymi przez „kierowców wyłącznie w celach wędrownych”. W 1970 r. w Hamburgu, podczas zjazdu przedstawicieli społeczności romskiej z wielu państw świata, utworzono 'Światową Unię Romów' (Romani-Welt-Union). Podczas II kongresu Unii w Saarbrücken w 1978 r. doszło do jej organizacyjnego i programowego ukształtowania się.

W 1980 r. na terenie byłego obozu koncentracyjnego Dachau działacze romscy przeprowadzili strajk głodowy, mający za zadanie zwrócenie uwa-

⁶ Gilad Margalit, *Die Nachkriegsdeutschen und „ihre Zigeuner“*. *Die Behandlung der Sinti und Roma im Schatten von Auschwitz*, Reihe Dokumente, Texte, Materialien; Bd. 36, Zentrum für Antisemitismusforschung, Berlin 2001.

gi na położenie prawne Sinti i Romów w RFN oraz uznanie przez władze RFN zbrodni hitlerowskich na tej społeczności. Efektem zapoczątkowanej przez Sinti i Romów współpracy między sobą w poprzedniej dekadzie, było założenie w 1982 r. 'Centralnej Rady Niemieckich Sinti i Roma' (Zentralrat Deutscher Sinti und Roma), która stała się dla tej społeczności organizacją dachową i skupiającą większość ich organizacji. Podjęła ona działania, zmierzające do uznania Sinti i Romów za prześladowanych w okresie nazistowskim z przyczyn narodowościowych, a nie społecznych, co do tej pory utrzymywały władze federalne RFN. 17 marca 1982 r. doszło do spotkania przedstawicieli Zentralratu z ówczesnym kanclerzem RFN Helmutem Schmidtem, podczas którego władze federalne oficjalnie uznały hitlerowskie zbrodnie popełnione na Sinti i Romach podczas II wojny światowej za ludobójstwo ze względów „rasowych”. W specjalnym oświadczeniu Bundestagu uznano Sinti i Roma za ofiary prześladowań nazistowskich, stwierdzając m.in, że: „Wobec Sinti i Roma popełnione zostały przez narodowo-socjalistyczną dyktaturę ciężkie przewinienia. Byli oni prześladowani z przyczyn rasistowskich. Te przestępstwa uznać należy za ludobójstwo”⁷.

Organizacja ta dążyła także do uznania Sinti i Romów za mniejszość w Republice Federalnej Niemiec. Stanowisko jej zmierzało do wykazania przed władzami państwowymi, że ta społeczność ma prawo do korzystania z praw, jakie dane są przez ustawę o mniejszościach narodowych w Niemczech. W sprawie wprowadzenia do Ustawy Zasadniczej zjednoczonych Niemiec przepisu o prawach mniejszości i grup narodowościowych Zentralrat złożyła w czerwcu 1990 r. do rządu federalnego memoriał w sprawie uznania Sinti i Roma za grupę narodowościową (tj. mniejszość narodową). Władze niemieckie w sposób definitywny uznały niemieckich Sinti i Romów za grupę narodowościową z własnym językiem *romani* przy podpisywaniu przez RFN *Europejskiej Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości* w 1995 r. oraz przy ratyfikacji *Europejskiej Karty Języków Regionalnych i Mniejszościowych* w roku 1998. Ponadto Niemcy, ratyfikując wspomnianą *Kartę*, określili jednocześnie, które jej regulacje prawne dotyczą Sinti i Romów na poziomie federacji związkowej (ogólnopaństwowym) oraz poszczególnych krajów związkowych⁸.

Kluczowym kryterium kwalifikującym określoną grupę do uznania za mniejszość narodową w RFN (w polskim rozumieniu tego pojęcia) jest okres zamieszkania na jego terytorium. W związku z tym w Republice Federalnej

⁷ Herbert Spaich, *Fremde in Deutschland. Unbequeme Kapitel unserer Geschichte*, Beltz Verlag, Weinheim und Basel 1981, s. 76.

⁸ Grzegorz Janusz, *Mniejszości narodowe w Niemczech* [w:] Anna Wolff-Powęska, Eberhard Schulz (red.), *Być Polakiem w Niemczech*, Instytut Zachodni, Poznań 2000, s. 137–138; Rose, *op. cit.*, s. 79.

Niemiec uznaje się cztery mniejszości narodowe: Duńczyków, Serbołużyczan, Fryzów oraz Sinti i Romów. Wszyscy członkowie tych mniejszości są niemieckimi obywatelami i żyją od pokoleń w Niemczech. Na marginesie warto wspomnieć, że w stosunku do mniejszości narodowych w RFN w niemieckim prawodawstwie stosowane są trzy pojęcia: lud, naród (*Volk*), mniejszość narodowa (*Nationale Minderheit*), grupa narodowościowa (*Volksgruppe*). Pojęcie *Volk* odnosi się jedynie do Serbów Łużyckich w ustawodawstwie Brandenburgii i Saksonii. *Nationale Minderheit* stosowane jest tylko w Szlezwiku-Holsztynie w odniesieniu do mniejszości duńskiej. Pojęcie to nie jest stosowane do żadnej innej mniejszości na terenie Niemiec. Określenie *Volksgruppe* obejmuje Fryzów Północnych i Selterskich oraz Sinti i Romów⁹.

Jak już wspomniałem, status prawny poszczególnych mniejszości regulowany jest na szczeblu krajów związkowych. Mniejszości narodowe w Niemczech otrzymują dotacje na działalność kulturalną i edukacyjną oraz na środki masowego przekazu, jednak każda z nich na innych zasadach. Ochrona mniejszości w Niemczech jest regulowana przez konstytucje poszczególnych krajów związkowych. Pomimo, że państwo niemieckie uznało prawnie niemieckich Sinti i Romów za mniejszość narodową (w polskim rozumieniu tego pojęcia), to jeszcze do niedawna żaden kraj związkowy w swoich konstytucjach nie posiadał odpowiedniego zapisu dotyczącego Sinti i Romów. Dopiero 14 listopada 2012 r. Szlezwik-Holsztyn, jako pierwszy kraj związkowy w RFN, zapisał w konstytucji niemieckich Sinti i Romów, obok Duńczyków i Fryzów, jako mniejszość narodową¹⁰. Był to swojego rodzaju symboliczny akt władz niemieckich wobec tej społeczności¹¹.

⁹ Janusz, *op. cit.*, s. 109–110.

¹⁰ *Verfassung des Landes Schleswig-Holstein*, Artikel 5: *Nationale Minderheiten und Volksgruppen*, http://www.gesetze-rechtsprechung.sh.juris.de/jportal/portal/t/2c3i/page/bsssho-prod.psml/action/portlets.jw.MainAction?p1=7&eventSubmit_doNavigate=searchInSubtreeTOC&showdoccase=1&doc.hl=0&doc.id=jlr-VerfSH2008V4Art5&doc.part=S&toc.poskey=#focuspoint [dostęp: 23.04.2015].

¹¹ Por. Esther Geisslinger, *Anerkennung der Sinti und Roma: Ein schönes Gefühl*, „Die Tageszeitung”, 21.08.2012, <http://www.taz.de/!100109/> [dostęp: 23.04.2015].

3. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE SINTI I ROMÓW WE WSPÓŁCZESNYCH NIEMCZECH

Zdecydowana większość, bo aż dwie trzecie europejskiej społeczności romskiej żyje obecnie w centralnej i wschodniej Europie oraz na Bałkanach¹². W społeczeństwach europejskich, w tym w Niemczech, w dalszym ciągu utrzymują się stereotypy, Romów. Na ich podstawie przypisuje się jej niechęć do asymilacji i wolę życia na obrzeżach społeczności, w warunkach wykluczenia. W wielu europejskich społeczeństwach utrzymuje się tradycja stereotypizacji i kryminalizacji, które tworzyły przez wieki wizerunek Cygana. Nie tylko w Europie Środkowo-Wschodniej czy Południowo-Wschodniej, ale także w Europie Zachodniej, w niektórych przypadkach to zjawisko przeradza się w dyskryminację, a nawet przemoc na tle rasowym.

Niemieckie społeczeństwo posiada znikomą wiedzę, i to zarówno o niemieckich Sinti i Romach, którzy mieszkają od stuleci w Niemczech, jak i tych Romach, którzy przybyli do tego państwa w ostatnim ćwierćwieczu z Europy Środkowo-Wschodniej oraz z Bałkanów. Niemieccy Sinti i Romowie żyją od pokoleń wśród społeczeństwa niemieckiego, gdzie jako mniejszość są – ogólnie rzecz biorąc – akceptowani i zintegrowani, a zarazem stanowią część społeczeństwa. Słowo „Cygan” (Zigeuner) ma w Niemczech negatywny wydźwięk i jest uznawane za niepoprawnie politycznie. Niemniej jednak do dziś istnieje wśród wielu Niemców zadawnione uprzedzenie do tej zbiorowości. W społeczeństwie istnieje więcej uprzedzeń do tej grupy niż do innych mniejszości. Sinti i Romowie należą do najmniej lubianych grup mniejszościowych żyjących w Niemczech. Wielu członków społeczeństwa większościowego w Niemczech wzrasta z wieloma uprzedzeniami dotyczącymi „Cyganów”. Z tego względu w RFN wciąż dochodzi do dyskryminacji Sinti i Romów. Część niemieckiego społeczeństwa uważa ich za niepasujących do społeczeństwa¹³: za „pasożytów społecznych”, „aspolecznych” i „prymitywnych podludzi”, którzy żyją z zasiłków społecznych, kradną, a swoje dzieci, zamiast do szkół – wysyłają na ulice. Ten obraz społeczności nieraz podsycają media. W niemieckich środkach masowego

¹² Por. Sławomir Łodziński, *Problemy ochrony Romów (Cyganów) jako mniejszości narodowej (etnicznej) w Europie w latach dziewięćdziesiątych. Perspektywa międzynarodowa i krajowa* [w:] Ewa Nowicka (red.), *U nas dole i niedole. Sytuacja Romów w Polsce*, „Nomos”, Kraków 1999, s. 103; Andrzej Mirga, Nicolae Gheorghe, *Romowie w XXI wieku. Studium polityczne*, Projekt ds. Stosunków Etnicznych. Raport – maj 1997, „Universitas”, Kraków 1998, s. 9 i 16.

¹³ *Antiziganismus – Was ist das? Was geht mich das an? Was kann ich dagegen tun?*, ulotka fundacji Amadeo Antonio Stiftung, <http://www.netz-gegen-nazis.de/files/Antiziganismus.pdf> [dostęp: 22.04.2015].

przekazu pojawiają się różnego rodzaju komentarze na temat uprzedzeń wobec społeczności romskiej. Antyromskie komentarze można także spotkać w Internecie i na portalach społecznościowych, np. na Facebooku, Twitterze etc. Przedstawiane w mediach problemy romskie często podtrzymują negatywny stereotyp Roma¹⁴. W mediach i wśród współczesnego społeczeństwa powielane są stereotypy o „Cyganach”. Społeczność ta jest przedstawiana negatywnie: osoby nie pracujące, ale żebrzące; włóczędzy, „zawodowi” przestępcy. Stereotypy biorą się zazwyczaj z niewiedzy, braku badań nad społecznością romską oraz braku kontaktów z nią, mimo, że żyje w tym kraju od wielu pokoleń¹⁵. Z drugiej z kolei strony okoliczności ich życia są ukazywane romantycznie – ognisko, muzyka, tańczące kobiety i wróżbiarstwo.

Negatywne stereotypy dotyczące Sinti i Romów wzmożyły się po przybyciu Romów z Europy Środkowo-Wschodniej oraz Południowo-Wschodniej do Niemiec w latach 90. ubiegłego wieku oraz po wstąpieniu kilku państw wschodnio- i południowoeuropejskich do struktur Unii Europejskiej – zwłaszcza Bułgarii i Rumunii, gdzie społeczność romska stanowi znaczny odsetek obywateli tych państw.

Po zjednoczeniu Niemiec, media ostrzegały przed napływającą do tego państwa „falą cygańską”, a po przybyciu wielu Romów z tych stron władze niemieckie zaczęły wprowadzać dodatkowe restrykcje w prawie azylowym RFN. W latach 90. doszło do kulminacji zjawiska antycyganizmu, skutkiem czego były np. podpalenia przez neonazistów domów dla romskich azylantów w Rostocku-Lichtenhagen i w kilku innych miejscowościach. Przede wszystkim wtedy, ale czasem i współcześnie dochodzi do tego, że członkowie społeczności romskiej są na ulicach otwarcie obrażani czy też wręcz atakowani i bici. Czasem ich domy i dobra są podpalane.

Kilka lat temu władze niemieckie podjęły działania, mające na celu wydalenia z Niemiec Romów, pochodzących z Bałkanów, zwłaszcza z Kosowa, którzy uciekli stamtąd w okresie wojny bałkańskiej. Wśród nich znajdowało się sporo dzieci urodzonych już w RFN¹⁶.

¹⁴ *Gehasst, verfolgt, verschrien. Rassismus gegen Sinti und Roma in Europa*, <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/gehasst-verfolgt-verschrien-rassismus-gegen-sinti-und-roma-europa-8833> [dostęp: 22.04.2015].

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Romscy uciekinierzy zostali wypędzeni z Kosowa przez albańską UÇK (Armia Wyzwolenia Kosowa) na oczach KFOR (międzynarodowe siły pokojowe NATO, działające w Kosowie) pod koniec lat 90. XX w. Wielu z nich znalazło schronienie w RFN, a teraz po latach spędzonych w tym kraju są nakłaniani czy też zmuszani do opuszczenia Niemiec i narażeni na prześladowania w kraju ich pochodzenia, na podstawie podpisanego porozumienia o readmisji pomiędzy RFN a Kosowem w kwietniu 2010 r. Dotyczy to ok. 10 tysięcy kosowskich Romów, którzy zostaliby odesłani z RFN do Kosowa. Podobne porozumienie podpisało RFN z Republiką Jugosławii w 2002 r.

Warto dodać, że Republika Federalna Niemiec niechętnie przyznaje Romom, zwłaszcza z państw dawnej Jugosławii, status uchodźcy. Gdy 24 października 2012 r. kanclerz Niemiec, Angela Merkel, odsłaniała w Berlinie pomnik ku czci Sinti i Romów zamordowanych przez nazistów podczas II wojny światowej, lokalne władze w Niemczech przedstawiły projekt ustaw, mogących zablokować dostęp do sprawiedliwych procedur szukającym azylu obywatelom Serbii, Kosowa i Macedonii, których większość stanowią właśnie Romowie. W ich rodzinnych stronach doświadczają oni dyskryminacji, czują się prześladowani, wykluczeni z życia społecznego. Szukają schronienia i lepszych warunków życia w Niemczech¹⁷.

Z uczuciem niechęci części niemieckiego społeczeństwa spotkają się także Romowie z Bułgarii czy Rumunii, którzy (licznie) przybyli do Niemiec po wstąpieniu ich krajów rodzinnych do Unii Europejskiej w 2007 r. Od tego czasu Romowie z Rumunii i Bułgarii jako obywatele UE mogą się swobodnie poruszać po całym terytorium Unii i żyć w Niemczech bez starania się o azyl. Główną przyczyną migracji jest bieda. Magnesem, przyciągającym Romów do RFN, są lepsze warunki życia, w tym – lepszy system ochrony zdrowia i perspektywa otrzymania zasiłku. Należy jednak podkreślić, że napływ tysięcy Romów z tych krajów stawia wiele niemieckich miast przed ogromnymi wyzwaniem, zwłaszcza socjalnymi. Wielu romskich imigrantów żyje w zrujnowanych kamienicach, w katastrofalnych warunkach higienicznych, bez ubezpieczenia zdrowotnego. Ze względu na ograniczony dostęp obywateli Bułgarii i Rumunii do rynku pracy w RFN, część Romów rejestruje działalność gospodarczą, otwierając sobie tym samym dostęp do pomocy socjalnej. W niemieckim społeczeństwie budzi to protesty i zakłóca spokój socjalny¹⁸. Od wielu lat przeciwko migracji Romów do Niemiec protestują już nie tylko członkowie niemieckiej skrajnej prawicy i neonaziści, ale także zwykli obywatele. Mimo złożoności zjawisk, dotyczących imigranckiej społeczności romskiej we współczesnych Niemczech, niepokojący jest fakt, że w tym państwie mówi się o „problemie romskim” – czyli postrzega się Romów (w tym obywateli Unii Europejskiej) jako kłopot, a nie grupę społeczną, mającą swoje prawa i oczekiwania.

¹⁷ Antonie Rietzschel, *Sinti und Roma aus Serbien und Mazedonien: „Sie versuchen hier zu überleben”*, „Süddeutsche Zeitung”, 25.10.2012, <http://www.sueddeutsche.de/politik/sinti-und-roma-aus-serbien-und-mazedonien-sie-versuchen-hier-zu-ueberleben-1.1506150> [dostęp: 26.02.2013].

¹⁸ *Kommentar: Arme Roma – ein Problem, das Europa gemeinsam lösen sollte*, <http://www.dw.de/kommentar-arme-roma-ein-problem-das-europa-gemeinsam-loesen-sollte>, 27.02.2013; Markus Langenstrass, *Sinti und Roma in Berlin: Gekommen, um zu bleiben*, „Der Tagesspiegel”, 03.04.2012, <http://www.tagesspiegel.de/berlin/sinti-und-roma-in-berlin-gekommen-um-zu-bleiben/6468884.html> [dostęp: 27.02.2013].

Niepokojącym procesem wśród niemieckiego społeczeństwa w ostatnich dekadach jest zjawisko antycyganizmu czy rasizmu wobec Sinti i Romów, które upowszechnia się i staje się pewnego rodzaju normalnością. Według badań przeprowadzonych przez Centralną Radę Niemieckich Sinti i Romów, wiele osób żyjących wśród społeczeństwa większościowego ze strachu przed dyskryminacją nie przyznaje się do przynależności do swojej grupy – uznanej prawnie mniejszości narodowej w Niemczech¹⁹. W innym przeprowadzonym badaniu, tym razem wśród niemieckiego społeczeństwa, 40% ankietowanych stwierdziło, że miałoby problem z tym, gdyby w jego okolicy zatrzymali się Sinti i Romowie, 44% uważało, że Sinti i Romowie mają skłonność do przestępczości, natomiast prawie 28% badanych zgodziło się z twierdzeniem, że Sinti i Romowie powinni być wypędzeni z centrów miast²⁰.

Jeszcze inne badania wskazują, że ponad 41% Sinti i Romów twierdzi, że są dyskryminowani przez społeczeństwo większościowe²¹. 80% ankietowanych Sinti i Romów wnioskuje, że z powodu swojej przynależności etnicznej niechętnie lub w ogóle nie są przyjmowani do pracy. Dyskryminacja rozpoczyna się już od szkoły²², a później ma miejsce na etapie poszukiwania pracy i mieszkania. 76% tej społeczności potwierdza dyskryminację w pracy, lokalach gastronomicznych, a 64% jest odrzucana przez sąsiadów²³.

Dyskryminacja społeczności romskiej jest skierowana głównie do Romów, przybyłych do RFN w ostatnim ćwierćwieczu. Po zjednoczeniu Niemiec, wzrost kontaktów między Niemcami a innymi narodami wywołał szereg nowych problemów, zwłaszcza w nowych landach RFN. We wzajemnym postrzeganiu Niemców i obcokrajowców ciągle jeszcze przeważają stereotypy. Po 1990 r. rozpoczęła się fala przemocy, skierowana zwłaszcza do imigrantów i szukających azylu, w tym Romów. Osoby dyskryminujące lub stosujące przemoc wobec członków społeczności romskiej nie robią rozróżnienia na przedstawicieli mniejszości narodowej czy uciekinierów lub imigrantów. Akty przemocy przeciw Sinti i Romom mają podłoże w uprze-

¹⁹ *Ergebnisse der Repräsentativumfrage des Zentralrats Deutscher Sinti und Roma über den Rassismus gegen Sinti und Roma in Deutschland*, Zentralrat Deutscher Sinti und Roma, Heidelberg 2006.

²⁰ Wilhelm Heitmeyer, *Gruppenbezogene Menschenfeindlichkeit (GMF) in einem entsicherten Jahrzehnt*, „Deutsche Zustände”, Folge 10, Frankfurt am Main 2012, s. 15–41; Markus End, *Antiziganismus. Zum Stand der Forschung und der Gegenstrategien*, Romano Kher – Haus für Kultur, Bildung und Antiziganismusforschung, Mannheim 2012, s. 61.

²¹ Daniel Strauss (red.), *Studie zur aktuellen Bildungssituation deutscher Sinti und Roma. Dokumentation und Forschungsbericht*, Romano Kher – Haus für Kultur, Bildung und Antiziganismusforschung, Mannheim 2012, s. 44.

²² *Ibidem*, *Zur Bildungssituation...*, s. 52.

²³ *Ergebnisse der Repräsentativumfrage...*

dzeniach historycznych, zwłaszcza rasistowskich, zbudowanych na ideologii III Rzeszy. Partie skrajnej prawicy swoim programem, ideologią i różnego rodzaju prowadzonymi akcjami podsycają uprzedzenia i nienawiść do społeczności romskiej wśród niemieckiego społeczeństwa. Ponadto antyromskie myślenie i postawy społeczeństwa oraz wypowiedzi niektórych czołowych niemieckich polityków wzmacniają nienawiść do tej społeczności i stanowią pożywkę dla ideologii i postępowania wobec niej neonazistów.

W Niemczech istnieje wiele różnych programów rządowych, skierowanych przeciwko antysemityzmowi, rasizmowi, ksenofobii, prawicowemu ekstremizmowi, jednak nie ma żadnego – poświęconego antycyganizmowi²⁴. Antycyganizm nie jest postrzegany przez stronę rządową jako szczególny fenomen społeczny, ale część rasizmu.

* * *

Nie tylko w Europie Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach, ale także w Europie Zachodniej, w tym w Niemczech, wśród społeczeństwa większościowego w dalszym ciągu żywe są stereotypy i postawy antyromskie. Uprzedzenia wobec Sinti i Romów są wpisane głęboko w kulturę pamięci. Wzmocniły się one po przybyciu do Niemiec w ostatnim ćwierćwieczu Romów z Europy Środkowo-Wschodniej i Bałkanów. Główna organizacja, Centralna Rada Niemieckich Sinti i Romów, będąca obrońcą interesów niemieckiej społeczności romskiej, reaguje na wszystkie negatywne zjawiska, dotyczące Sinti i Romów i stara się zapobiegać wszelkim aktom ksenofobii, dyskryminacji i przemocy wobec całej społeczności romskiej żyjącej w Niemczech – nie tylko członków uznanej w kraju mniejszości narodowej, ale także Romów, przybyłych w ostatnich dziesięcioleciach. Ponadto stoi ona na straży i walczy o prawa romskich imigrantów i azylantów, w tym m.in. o prawo do otrzymania przez uciekinierów azylu w Niemczech.

Pomoc Sinti i Romom ze strony tej organizacji, ale także innych niemieckich organizacji pozarządowych i niemieckich władz, w procesie ich integracji społecznej, w usuwaniu uprzedzeń wobec nich i w zapobieganiu ich dyskryminacji, jest nie tylko obowiązkiem humanitarnym, ale również czynnikiem wpływającym na życie codzienne tej społeczności oraz na jej stabilność społeczną i ograniczenie problemów społecznych w Niemczech.

²⁴ End, *op. cit.*, s. 67.

LITERATURA:

- END M., *Antiziganismus. Zum Stand der Forschung und der Gegenstrategien*, Romano Kher – Haus für Kultur, Bildung und Antiziganismusforschung, Mannheim 2012.
- Ergebnisse der Repräsentativumfrage des Zentralrats Deutscher Sinti und Roma über den Rassismus gegen Sinti und Roma in Deutschland*, Zentralrat Deutscher Sinti und Roma, Heidelberg 2006.
- FRASER A. M., *Dzieje Cyganów*, PIW, Warszawa 2001.
- HEITMEYER W., *Gruppenbezogene Menschenfeindlichkeit (GMF) in einem entsicherten Jahrzehnt*, „Deutsche Zustände”, Folge 10, Frankfurt am Main 2012.
- JANUSZ G., *Mniejszości narodowe w Niemczech* [w:] A. WOLFF-POWĘSKA, E. SCHULZ (red.), *Być Polakiem w Niemczech*, Instytut Zachodni, Poznań 2000.
- ŁODZIŃSKI S., *Problemy ochrony Romów (Cyganów) jako mniejszości narodowej (etnicznej) w Europie w latach dziewięćdziesiątych. Perspektywa międzynarodowa i krajowa* [w:] E. NOWICKA (red.), *U nas dole i niedole. Sytuacja Romów w Polsce*, „Nomos”, Kraków 1999.
- MARGALIT G., *Die Nachkriegsdeutschen und „ihre Zigeuner”. Die Behandlung der Sinti und Roma im Schatten von Auschwitz*, Reihe Dokumente, Texte, Materialien; Bd. 36, Zentrum für Antisemitismusforschung, Berlin 2001.
- MARX R., *Roma in Deutschland aus ausländerrechtlicher Sicht*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, 2011, nr 22–23.
- MIRGA A., GHEORHE N., *Romowie w XXI wieku. Studium polityczne*, Projekt ds. Stosunków Etnicznych. Raport – maj 1997, „Universitas”, Kraków 1998.
- POPIELIŃSKI P., *Stosunek skrajnej prawicy wobec społeczności romskiej żyjącej w Republice Federalnej Niemiec* [w:] E. SZYSZLAK, T. SZYSZLAK (red.), *Kwestia romska w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego*, Fundacja Integracji Społecznej Prom, Centrum Badań Partnerstwa Wschodniego, Wrocław 2013.
- REEMTSMA K., *Sinti und Roma: Geschichte, Kultur, Gegenwart*, Beck, München 1996.
- ROSE R., *Sinti und Roma als Bürger dieses Staates. Eine Minderheit zwischen politischer Anerkennung und alltäglicher Diskriminierung* [w:] K. E. BECKER (red.), *Minderheiten in Deutschland. Assimiliert, integriert, diskriminiert?*, Worms-Verlag, Worms 2011.
- SPAICH H., *Fremde in Deutschland. Unbequeme Kapitel unserer Geschichte*, Beltz Verlag, Weinheim und Basel 1981.
- STRAUSS D. (red.), *Studie zur aktuellen Bildungssituation deutscher Sinti und Roma. Dokumentation und Forschungsbericht*, Romano Kher – Haus für Kultur, Bildung und Antiziganismusforschung, Mannheim 2012.
- STRAUSS D., *Zur Bildungssituation von deutschen Sinti und Roma*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, 2011, nr 22–23.

Paweł Popieliński

**LEGÀLO THAJ SOCIÀLO ŽIIBNASQËRE KONDÏCIE E RROMENQËRE
DR-O NAKHLIPEN AJ AKANUTNIPEN**

O avtòri mothovel e Rromenqëre thamikane thaj dostipne žiibnasqëre kondicie dr-i GFR dr- nakhlo šeliberš thaj dr-o akanutno. Jov kidel pesqëri sàma p-o palutne dešiberša e nekhlutne šeliberšesqëre thaj p-o akanutne berša. Mothovel savo sàs o učo sapitko drom so nakhle o Roma dr-i GFR kaj te xutren o statùto selitkone minoritetaqëro, mothovel sàr nakhel lenqëro procèsi dostipne (socialone) integraci-aqëro, sikavel save socialone (dostipne) problemença maren pen beršença, šeral dre savo éhand dikhen len o Germànă (Sàsă) aj savi si e gazenqëri tordin karing lenðe.

Paweł Popieliński

**LEGAL AND SOCIAL CONDITIONS OF THE SINTI AND ROMA
IN THE PAST AND PRESENT**

The author presents legal and social conditions of the Sinti and Roma in the last and present century. He focuses especially on the last decades of the 20th century and contemporary years. He explains intricacies of attainment of national minority status in Germany, shows how is the process of social integration, with social problems for years have to struggle, especially in what way are they perceive among the German society and what is the attitude the Germans towards the Sinti and Roma.